

ГРАНИЧЕН ЗДРАВЕН КОНТРОЛ В ПРИСТАНИЩАТА НА Р БЪЛГАРИЯ И ПРОГРАМИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ИНФЕКЦИОЗНИЯ РИСК

Светла Станева, Цонко Паунов, Румен Константинов, Анна Кирчева,
Елияна Иванова, Миглена Коларова

*Катедра „Хигиена, МБС и епидемиология“
Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна*

BORDER HEALTH CONTROL IN PORTS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA AND PROGRAMMES FOR THE MANAGEMENT OF INFECTIOUS RISK

Svetla Staneva, Tsonko Paunov, Rumen Konstantinov, Anna Kircheva,
Eliyana Ivanova, Miglena Kolarova

*Department of Hygiene, Disaster medicine and Epidemiology,
Medical University „Prof. Dr. P. Stoyanov“ - Varna*

РЕЗЮМЕ

Съгласно международните здравни правила като риск за общественото здраве се определят инфекциозни болести, радиационно и химическо замърсяване. Урбанизацията и техническият прогрес са предпоставка за нарастване значението на тези рискове. Улесни се преминаването на границите, разшири се зоната на разпространение на някои заразни болести, появиха се нови такива. Свидетели сме на интензивна миграция на големи групи хора без информация за здравния им статус. Системата за медицински контрол има за основна цел да не затруднява транспорта на стоки и товари, да не затруднява хората в професионалните и личните им пътувания. Остава необходимостта от контрол на медицински и здравен риск. В ход са няколко международни проекти и програми в тази област. Инспектори, осъществяващи граничен здравен контрол на пристанище Варна, активно участват в тези дейности. Обученията имат за цел обмен на опит, добри практики и изследвания за обективизиране на контрола. Налага се оптимизиране на административни процедури, унифициране на издаваните международни документи, осигуряване на продължаващо обучение за граничните медицински служби, менинговите компании и екипажите на корабите.

Материали и методи: Използвахме официални документи на СЗО и Р България, работни

ABSTRACT

According to the International Health Regulations as a risk for the public health are determined infectious diseases, radiation and chemical pollution. Urbanization and technological progress are a prerequisite for increasing the importance of these risks. The border crossing is facilitated, the area of spread of some infectious diseases expanded, they emerged new ones. We are witnesses of intensive migration of large groups of people without information about their health status. The system of medical control has as a basic order not to hinder the transport of goods and cargo, not to hinder people in their professional and personal trips. There remains the need to control the medical and health risk. Underway are several international projects and programs in this area. Inspectors carrying out border health control at the port of Varna actively participate in these activities. The trainings have aim to exchange experience, best practices and research for objectification of control. It must be optimization of administrative procedures, unification of issued international documents, a providing of ongoing training for border medical services, manning companies and ships' crews.

Materials and methods: We used official documents of the WHO and the Republic of Bulgaria, working materials of international programs, official statistics RHI Varna for 2013 and 2014.

Results and discussion: The border health control is essential for communicable disease surveillance –

материали на международни програми, официални статистически данни на РЗИ Варна за 2013 и 2014 година.

Резултати и обсъждане: Граничният здравен контрол има основно значение за надзора на заразните болести – недопускане на внос и разпространение на карантинни и особено опасни инфекции, своевременно оценка и реагиране при здравен риск за общественото здравеопазване. Той се осъществява в съответствие с Международните здравни правила (2005), Наредбите за граничните пунктове и за граничния здравен контрол. Въвеждат се електронни системи за обмен на информация, което изисква добра професионална подготовка на граничните медицински служби. Повишава се отговорността на морските лица, които попълват и въвеждат специфична информация в електронната система. Нараства значението на опита и комуникацията между екипажите и медицинските служби с цел готовност за бърза реакция. Реализират се различни проекти за обучение и тренинг, оптимизирани са здравни документи и протоколи. Необходимо е разработване на целеви програми по специфични проблеми на граничния здравен контрол за поддържане готовността на морските лица и институциите за своевременно идентифициране на здравните рискове и адекватно реагиране.

Ключови думи: международни здравни правила, здравен сертификат, риск за здравето, граничен здравен контрол

ВЪВЕДЕНИЕ

Организацията и провеждането на граничния здравен контрол поставя специфични изисквания към здравните власти и медицинските специалисти, които го извършват. Заразните болести са изключително предизвикателство за общественото здравеопазване. Освен особено опасните инфекции внимание заслужават новопоявяващи се заболявания и такива, които разширяват зоните си на разпространение. Епидемиологичната наука може да предложи ценни профилактични и протиепидемични мерки за ограничаване риска от епидемично разпространение.

В последните години са улеснени значително пътуването по море и транспорта на стоки и товари. Облекчени са значително митнически и паспортен контрол. Запазва се изискването за да-

the preventing of import and spread of quarantine and especially dangerous infections, timely assessment and response to health risks for public health. It is done in accordance with the International Health Regulations (2005), Regulations on border crossings and border health control. Electronic systems are introduced for exchanging information, which requires good professional training of border medical services. The responsibility of seafarers increases because completing and bringing specific information into the electronic system. The importance of experience and communication between crews and medical services in order preparedness for rapid reaction grows. Realized are various education and training projects, optimized are health documents and protocols. It is necessary a development of target programs on particular problems of border health control to maintain the preparedness of seafarers and institutions for timely identification of health risks and adequate response.

Keywords: International Health Regulations, health certificate, health risks, border health control

ване на „свободна практика“ от граничните медицински служби за пристигащи кораби. Това има смисъл като гаранция за липса на инфекциозен риск на плавателното средство. Изготвянето на такава преценка изисква специфични познания и опит на медицинските специалисти. Тези пунктове за нашата страна са определени със Заповед на министъра на здравеопазването: летище София, пристанище Варна и пристанище Бургас. Процедурата по входящ и изходящ контрол в пристанищата съответно претърпяват промени с цел облекчаване обработката на корабите. Свидетели сме на въвеждането на електронен обмен на информация, бързи и лесни комуникации между институциите. Налага се преосмисляне на работните документи на инспектиращите структури, оптимизиране на организацията на работа.

ЦЕЛ

Да се проучат и анализират в епидемиологичен аспект международният и националният опит по извършване на граничен здравен контрол, реалните условия и перспективи за оптимизирането му и се разработят програми за обучение.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Използвани са нормативни документи и работни материали на СЗО и Р България, отчети на РЗИ Варна, предоставени на официалния електронен сайт, работни материали и доклади на проектите, финансирани от Европейската комисия.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Международните медико-санитарни правила от 2005 г. представляват споразумение между 196 страни, обосноваващо съвместната работа за глобална безопасност в областта на общественото здраве. С приемането им страните се ангажират да укрепват своя капацитет за откриване и оценка на събитията, застрашаващи общественото здравеопазване. Разработени са четири основни направления за работа по прилагане на Правилата:

- развитие на глобално партньорство,
- укрепване на националния капацитет,
- осигуряване на безопасност при пътуване,
- укрепване на глобалната система на СЗО за предупреждение и действия при риск за здравето.

СЗО координира и подкрепя действията на всяка страна за създаването на този потенциал. С приетите през 2005 г. правила са утвърдени и конкретни мерки, които осигуряват дейността на граничните морски пунктове (1, 2, 8, 9). СЗО изготвя и разпространява методични указания и практически ръководства с цел подпомагане работата на съответните власти в страните, приели МЗП, разработва информационни системи за обмен на информация, съдейства за провеждане на обучения и работни програми. Тази помощ подпомага държавните структури да поддържат своя капацитет за ефективни действия при рискови събития за общественото здравеопазване. Според приетите действия и срокове всяка страна трябва да оцени готовността на националните си структури и ресурси относно епидемиологичния надзор на заразните болести и готовността за предупреждение и реагиране, да предприеме необходимите законодателни и административ-

ни мерки (1,2,5,6). Спазвайки поетите ангажменти, нашата страна адаптира законодателството си с Наредба за условията и реда за провеждане на граничен здравен контрол в Република България през 2006 година. Определени са обектите на този контрол, дейностите и структурите, които ги осъществяват. Дефинирани са условията за разкриване на ГМПП, регламентите и алгоритми за действия, здравните мерки, прилагани при осъществяването му. Въвеждат се дефиниции за използваните понятия и критерии. Определени са задълженията и правата на компетентните органи за обмена на информация със съседни държави и СЗО (2, 3). Особено внимание заслужава понятието „свободна практика“ като необходимо условие за безопасно приемане на кораб в пристанище и последващите дейности на борда му. Утвърдена е Национална програма за укрепване капацитета на РБ за опазването ѝ от внос на заразни болести и реагиране при събития, представляващи заплаха за общественото здраве 2008-2010 година. На базата на международните нормативи и критерии са определени целта, изпълнителите и задачите на Програмата. Планирани са конкретни действия и финансирането им за постоянните гранични медицински пунктове, определени със Заповед на Министъра на здравеопазването (7). Разработени са стъпки за контрол и мониторинг на дейностите по прилагане на МЗП в нашата страна. Разработени са обучения за медицинските специалисти, осъществяващи контрола, за международен обмен и сътрудничество. В ГМПП – Варна тогава са закупени апаратура за ускорена микробиологична идентификация на инфекциозни агенти, мобилен набор за експресна оценка качествата на „питевата вода“ на кораба. В проверката за издаване на здравен сертификат за корабите в пристанище Варна беше включено и изследване на 4 основни химични показатели за нейната безопасност. Приложено към сертификата в Протокол се отразяваха резултатите. При констатирани отклонения с Предписание се изискваше пълен химичен анализ на питевата вода. Това беше докладвано на работна среща с международно участие и оценено като съществен принос в обективизиране на контрола. Инспекторите от ГМПП в пристанищата на Варна участват в редица обучения и семинари в двата етапа на проекта SHIPSAN. Те са финансирани от Европейската комисия, за да отговорят на нуждата от подобряване на комуникациите и подготовка за оценка и реагиране при здравен риск (10, 11). Съгласно проекта на SHIPSAN (2006-2008) бе проведено изследване,

което показва, че много различни органи (до пет) са отговорни за извършване на инспекции в рамките на една и съща страна. Те невинаги имат ясно определени роли и отговорности. Наблюдава се липса на комуникация, знания и обучение във връзка с хигиенните инспекции от компетентните органи. Практиките са твърде различни в европейските държави и много пъти и в рамките на една и съща страна или дори в рамките на едно и също пристанище. Накрая бе оценена необходимостта от конкретни ръководства за прилагането на Международните здравни правила (2005 г.) в Европа и издаване здравните сертификати на кораб. SHIPSAN TRAINET (2008-2011) завърши с разработена и внедрена програма за обучение, Европейски наръчник за хигиенни стандарти и надзор на заразни болести на пътническите кораби и разработване на комуникационна мрежа. През февруари 2013 г. с новия проект EC SHIPSAN ACT започна решаването на здравните проблеми в морския транспорт. А „Съвместно действие“ е въведен през 2008 г. от Европейската комисия като нов финансов механизъм в рамките на здравната програма за периода 2008-2013 г., за да се осигури подкрепа за дейности в рамките на Европейския съюз, с цел да се постигне устойчивост от страна на държавите членки на Европейския съюз. Общата цел на ACT Съвместно действие на EC SHIPSAN (2013-2016) е да се осигури интегрирана стратегия и устойчиви механизми на равнището на Европейския съюз за опазването на здравето на пътниците и екипажа на пътнически и товарни кораби и предотвратяване на трансграничното разпространение на заболявания, подобряване на здравната сигурност на гражданите (10, 11). В Европейския съюз е необходима обща политика за справяне със здравословни заплахи, свързани с кораби. Корабният трафик в европейски пристанища непрекъснато се увеличава (5, 6). През 2010 г. 1,9 милиона товарни кораби посещения са регистрирани в 1200 морски пристанища в 25 държави членки на морския Европейския съюз. Приблизително 390 милиона фериботни пътници са преминали през пристанища на държава членка на Европейския съюз през 2009 г., 6,2 милиона европейци са обикаляли през 2011 г. и около 570 000 европейски моряци са били заети в круизни кораби. През 2011 г. 45 круизни линии с 198 круизни кораби работят в Европа. Европейският пазар е нараснал с 41% през последните три години и има повече от два пъти през последните десет. В пристанище Варна през 2013 г. с граничен здравен контрол са обхванати 1773 кораба, като бъл-

гарските кораби са 67, а под чужд флаг 1706. Извършени са общо 2314 проверки на кораби. През 2014 г. корабите с граничен здравен контрол са повече – 1856, съответно: български 80 и чужди 1776 (12). Намалява броят на фактическите проверки на кораби – 1975. Това е реален резултат от въведените електронна система за обмен на информация и унифицирането на издаваните в европейски пристанища документи. Необходимите за оценка на здравния риск документи са достъпни за медицинската служба часове преди пристигането на кораба. Подобрява се качеството на отразената в тях информация. Може да се проследи маршрутът на плавателното средство и да се оцени рискът от пренос на заразни болести. Това прави възможно даването на „свободна практика“ на базата на наличната в електронен вариант информация. Така се постига скъсяване на времето за извършване действията на другите служби, намаляват и часовете за обработка на товари, зареждане на кораба с гориво и провизии. Ако се налага посещение на кораба и инспектиране на определени звена, това се организира допълнително. Издават се съответни предписания, които се отразяват в комуникационните системи. Ако сроковете за изпълнение са по-дълги от престоя на кораба в пристанището, в следващо пристанище медицинските служби могат да проследят качеството на предприетите действия. Издадени са сертификати за освобождаване от здравен контрол: 128 през 2013 г. и 119 през 2014 г. През 2014 г са проверени значително повече пътници на плавателни средства – 56 385, спрямо 2013 г. – 30 906, заради по-големия брой пътнически кораби в пристанище Варна. От рискови за малария страни са пристигнали 23 841 лица през 2014 г. и 17 499 през 2013 г. Съобщени са за наблюдение от личните им лекари 1929 души през 2014 г. (4701 – 2013 г.). От страни с други инфекции (жълта треска, чума, грип, с нетипичен за България причинител, западнонилка треска, Ебола и др.) са пристигнали 1235 души през 2014 г. и 848 през 2013 г. През годината са съобщавани заболели или починали лица от незаразни болести на кораби (сърдечно-съдови заболявания, съмнение за перфорирала язва и др.). При проверките на медицинските дневници бяха констатирани ретроспективно най-често ОРЗ, гастроентерити и ентероколити, като към момента на проверките заболелите са били здрави и без оплаквания. През годината инспекторите участваха в редица срещи с ръководителите на гранични служби, представители на Пристаниска инфраструктура, и корабни агенти в гр. Варна и с водещите ко-

ординатори по проекта AnNa в София, където се поставиха възникнали проблеми от работата със системата за даване на свободна практика на кораби. Най-честите забележки по предварителната информация за пристигане на кораб в пристанище Варна са относно липсващ здравен сертификат на кораба и правилно попълване на Морската здравна декларация. Тези пропуски се проверяват по време на входящия граничен контрол, основно чрез регулиран достъп до електронната система. В настоящия етап всяка страна трябва да има готовност да осигури достъп до съответната медицинска служба, разположена на територията на пристанищата. В медицинските пунктове се осигуряват необходимите работни помещения, в това число и изолатор със санитарни помещения за болни от заразни болести (6, 8). Изисква се добра комуникация със спешните звена и инфекциозни отделения за своевременна хоспитализация на нуждаещите се пациенти. Екзактната диагностика, епидемиологичното проучване и комуникация с референтни лаборатории са основата за организиране на необходимите противоепидемични мерки. Необходимо е периодично да се организират тренинги по утвърдени модели за поддържане готовност на екипите. Важно е да се осигурява в подходящ формат необходимата здравна информация за екипажи и пътници, профилактични продукти. Медицинските специалисти имат необходимост от добра езикова подготовка, технически познания и умения, добри алгоритми и протоколи за проверките си, офис техника, лабораторни набори за обективизиране на контрола си, лични предпазни средства. На следващ етап се налага оптимизиране на административни процедури, унифициране на издаваните международни документи, осигуряване на продължаващо обучение за граничните медицински служби, менинговите компании и екипажите на корабите. Капитаните на корабите и корабните агенти изготвят документи за международната електронна информационна база, въз основа на които се преценява епидемичният риск за екипажа и пътниците, за служебните лица от пристанищна, митническа и други служби. Добрата информираност на отговорните лица за съдържанието на документите гарантира тяхната обективност и точност (6,8). Това съответно е необходимо условие за точната преценка и действия на медицинските власти в ежедневната им работа. При извънредни ситуации тези обстоятелства гарантират бързина и компетентност на действията на службите за здравен контрол. Това може да се по-

стигне и с регионални програми за обучение на медицински и немедицински специалисти. Разработването на програма по Морска медицина дава възможност за обучение на такива кадри за рисковете от инфекциозни агенти, пътищата и факторите за разпространение на заразни болести на кораба. Морските лица се нуждаят от такива знания и за предприемането на адекватни действия при епидемичен риск при преходи в открито море.

ИЗВОДИ

1. Заразните заболявания остават основен риск за общественото здраве и значението му нараства при съвременните условия за пътуване на хора и стоки по море.
2. СЗО разработва нормативни документи, официални протоколи, ръководства с цел унифициране и стандартизиране на граничния здравен контрол, организира тренинги и обучения за подготовка на екипи за реагиране.
3. Р България предприема законодателни и административни действия в съответствие с изисквания на СЗО и Европейската комисия.
4. За постигане на устойчивост и ефективност на граничния здравен контрол са необходими обучителни семинари, тренировъчни занятия, езикови курсове, както и целево финансиране за медицинските гранични пунктове.

ЛИТЕРАТУРА

1. International Health regulations (2005)
2. НАРЕДБА ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ГРАНИЧЕН ЗДРАВЕН КОНТРОЛ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, Приета с ПМС № 274 от 09.10.2006 г., Обн. ДВ. бр.85 от 20 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.37 от 8 Април 2008г., изм. ДВ. бр.5 от 14 Януари 2011г.
3. НАРЕДБА ЗА ГРАНИЧНИТЕ КОНТРОЛНО-ПРОПУСКАТЕЛНИ ПУНКТОВЕ, В сила от 31.05.2002 г., Приета с ПМС № 104 от 20.05.2002 г., изм. ДВ. бр.85 от 3 Ноември 2015г.
4. РЕГЛАМЕНТ (ЕИО) № 1262/84 НА ЕВРОПЕЙСКИ СЪВЕТ от 10 април 1984 година за приемане на МЕЖДУНАРОДНА КОНВЕНЦИЯ ОТНОСНО ХАРМОНИЗИРАНЕ НА ГРАНИЧНИЯ КОНТРОЛ НА Д СТОКИТЕ

5. КОНВЕНЦИЯ за улесняване на международното морско корабоплаване
6. Ратифицирана със закон, приет от 38-о Народно събрание на 20.05.1999 г. - ДВ, бр. 59 от 1999 г. Издадена от Министерството на транспорта, обн. ДВ, бр. 56 от 22.06.1999 г, в сила от 21.06.1999 г.
7. International travel and health, WHO, Situation as on 01.01.2012
8. Национална програма за укрепване капацитета на РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ за опазването ѝ от внос на заразни болести и реагиране при събития, представляващи заплаха за общественото здраве 2008 – 2010 г.
9. <http://www.who.int/ihr/publications/ihrbrief1en.pdf?ua=1>
10. <http://www.euro.who.int/en/>
11. <http://www.shipsan.eu/AboutUs/HistoryPreviousprojects.aspx>
12. <http://ssc.shipsan.eu/>
13. <http://www.rzi-varna.com/strategy.php>

Адрес за кореспонденция:
ас. д-р Светла Михова Станева
Катедра „Инфекциозни болести, епидемиология и тропическа медицина“
Медицински университет – Варна
ул. Марин Дринов №55, 9002
e-mail: s-staneva@bitex.bg